

תרגול מס' 5 במבנים אלגבריים 1

קוסטים וקבוצות מנה

תהא חבורה G ות"ח H . הקוסט השמאלי של $a \in G$ לגבי H הוא הקבוצה: $aH = \{ah : h \in H\}$.

קבוצת המנה של החלוקה משמאל היא קבוצת הקוסטים השמאליים: $G/H = \{gH : g \in G\}$.

באותו האופן קוסט ימני הוא Ha , וקבוצת המנה מימין היא: $H \backslash G = \{Hg : g \in G\}$.

הקוסטים הם מחלקות שקילות בתוך G לכן היא איחוד זר של הקוסטים. גודל כל קוסט הוא $|H|$, ולכן הוא מחלק את סדר החבורה. גודלה של קבוצת המנה (לא משנה מאיזה צד) הוא מספר הקוסטים. הגודל הזה נקרא "האינדקס של H ב- G ".

משפט לגרנז': אם G סופית אזי: $\forall H \leq G: |G/H| = [G:H] = \frac{|G|}{|H|}$.

מסקנה: $\forall g \in G: o(g) \mid |G|$.

הגדרה: אם מתקיים: $\forall g \in G: gH = Hg$ אזי H היא תת-חבורה נורמלית ונסמן: $H \triangleleft G$.

(אם חבורת האם היא אבלית אז כמובן שכל תת-חבורה שלה היא נורמלית).

דוגמאות:

$$1. \forall n: \mathbb{Z}/n\mathbb{Z} = \mathbb{Z}_n, [\mathbb{Z}:n\mathbb{Z}] = n$$

$$2. \text{ תהא } G = U_{16} = \{1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15\} \text{ ות"ח: } H = \langle 3 \rangle = \{1, 3, 9, 11\} \leq G$$

כיוון שהחבורה היא אבלית אין הבדל בין קוסטים ימניים לשמאליים ואלו הם:

$$G/H = \{H, 5H\} \text{ ובסה"כ: } eH = \langle 3 \rangle = \{1, 3, 9, 11\}, 5H = 5 \cdot \langle 3 \rangle = \{5, 15, 13, 7\}$$

3. תת-החבורה $\langle b \rangle$ הנוצרת משיקוף ב- $D_3 = \langle a, b : a^3 = b^2 = 1, ab = ba^2 \rangle$ אינה נורמלית אבל $\langle a \rangle$ כן.

טענה: תהא G חבורה ו- H תת-חבורה. אם: $[G:H] = 2$ אזי: $H \triangleleft G$.

הוכחה: כיוון ש- $[G:H] = 2$ יש רק שני קוסטים: $G/H = \{H, H^c\}$.

לכן ישנן שתי אפשרויות ל- $g \in G$:
 $g \in H \Rightarrow gH = H = Hg$,
 $g \notin H \Rightarrow gH = H^c = Hg$
 בכל מקרה: $gH = Hg$. $\forall g \in G$.

תרגיל: תאר את G/H עבור: $G = (\mathbb{R}^2, +)$ ו- $H = \{(t, 5t)\}$.

פתרון: מבחינה גאומטרית, H הוא ישר עם שיפוע 5 העובר דרך ראשית הצירים.

קודם כל נוודא שאכן $H \leq G$:

$$1. e = (0, 0) \in H$$

$$2. \forall x, y \in H : x = (t_1, 5t_1), y = (t_2, 5t_2) : x \cdot y^{-1} = (t_1, 5t_1) - (t_2, 5t_2) = (t_1 - t_2, 5(t_1 - t_2)) \in H$$

נבדוק מהי קבוצת המנה:

$$G/H = \{(a, b) + (t, 5t)\} = \{(a+t, b+5t)\} = \{(x, y) : y = b + 5t, x = a + t\} = \left\{ (x, y) : y = 5x + \underbrace{b - 5a}_{t \in \mathbb{R}} \right\}$$

כלומר קבוצת המנה היא כל הישרים במישור עם שיפוע 5.

טענה: כל חבורה מסדר ראשוני היא ציקלית.

פתרון: אפשר להגיד יותר מזה: כל איבר $e \neq g \in G$ הוא עפ"י לגרנז' מסדר p ולכן יוצר לבד את כל G .

משפט אוילר: $\forall a \in \mathbb{Z}^\times, n \in \mathbb{N} : (a, n) = 1 \Rightarrow a^{\varphi(n)} \equiv 1 \pmod{n}$.

הוכחה: $a \in \mathbb{Z}^\times, (a, n) = 1 \Rightarrow a \equiv \bar{a} \in U_n \Rightarrow a^{\varphi(n)} = \bar{a}^{|U_n|} = 1$.

מקרה פרטי של משפט אוילר: **משפט פרמה (הקטן)**: $\forall a \in \mathbb{Z}^\times, p \nmid a: a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$.

דוגמה: חשב את שתי הספרות האחרונות של המספר 9^{121} .

פתרון: כיוון ש: $(9, 100) = 1$ עפ"י אוילר: $9^{\varphi(100)} = 9^{40} \equiv 1 \pmod{100}$.

מכאן ש: $9^{121} = (9^{40})^3 \cdot 9 \equiv 1^3 \cdot 9 \equiv 9 \pmod{100}$.

תרגיל: חשב את 197^{81} מודולו 34.

פתרון: לצורך פשטות נשים לב כי: $197 \equiv 27 \pmod{34}$ וגם ש: $(27, 34) = 1$.

לכן עפ"י משפט אוילר: $197^{\varphi(34)} = 27^{\varphi(34)} \equiv 1 \pmod{34}$.

נחשב: $\varphi(34) = \varphi(2) \cdot \varphi(17) = 16$.

לכן בסיסה"כ: $197^{81} = 27^{81} = \underbrace{(27^{16})^5}_{\equiv 1 \pmod{34}} \cdot 27 \equiv 27 \pmod{34}$.